

Gli Armeni e Zeitsun երկու հատոր: Ա. Հոր. էջ 402, մէկ աշխարհացոյց տասնութով. Բ. Հոր. էջ 277. Փորքն-տիա 1897. Հորքիւն Bemporad. Կինն երկու հատորն 10 ֆրանկ:

Այս մատենն՝ որ եւրոպական լեզուա-հայկական պատմութեան զարդը բազմութիւն գրեանց մատենադարանն իւր հատորներէն եւս կը ճանաչենք, Anatolio Latino՝ կեղծանունամբ՝ Հայոց համակողջ Իտալացոյ մը երկախրութիւնն է, որ երկոյն ժամանակ արեւելք ապրած եւ մարդասիրական նպատակաւ Զէյթուն գացած է: Իւր այս գործոյն թիւ է ոչ սկզբնապատճառ՝ գտնէ իբր գլխաւոր շարժառիթներէն մին ալ՝ եղած է, ինչպէս յառաջբանին մէջ (էջ 9—26) կ'ըսէ, այն պարագայն, որ այս մասին գրուած մատենից մէջն քստի մը հասն ի բաց առեալ՝ մնացածները գրուած են այնպիսի հեղինակներէ, որոնք այն տեղւոյն, տնտեսն եւ իրաց վրայ կատարեալ ծանօթութիւնն մը, որոշ գաղափարները չունէին, զորոնք բնեւեռ եւ նկարագրելու ձեռնարկած էին: Այս նկատելով՝ գրած է ինք իւր մատենը բացարձակ անկողմնակալութեամբ առ ամենայն, յառաջ բերելով որ իւր արեւելեայց հետ երկարամասնապէս կենակցութիւնը, երկու վերջին տարեաց մէջ պատահածներուն ուսումնասիրութիւնն եւս, կրնան ըստ բաւականի բնիկեցոյնն երաշխաւոր բլաւ, թէ ինք խնդիրը բնեւեռն, գտնելն եւ պատմելն յառաջ պէտք եղած ծանօթութիւններն եւ փորձառութիւնն ունեն:

Ա. Հատորն, որ 15 գլուխ ունի՝ Հայոց անցեալը, կրօնական խնդիրները, բաց ասոր՝ մահ-մտաւականութիւնը, եւրոպական գաղափարները, կոտորածները եւս եւս կը բովանդակէ: Ա. գլուխն իբրեւ նախարան՝ կը խօսի նոյն տեղւոյ աշխարհագրութեան, բուսութեան, կենդանաբանութեան (fauna) վրայ: Գ.—Բ. գլուխը ժամանակագրական իրադատ կը ճանեն շուրջ հարստութեանը, եւ մարդկանց ու աստիկանաց ժամանակին վրայ: Թ.—գլուխն ի մանաւորի Շահ Աբասի եւ Դաւթի Միւսեղեղեայն վրայ կը խօսի, իսկ Ժ.—գլուխը՝ ասոց յաջորդող վիճակը, եւս կը պարզէ: ԺԲ.—գլուխը Հայաստանի այլեւայլ բնակիչ ազգագրութիւնն է, իւրաքանչիւր տպին մէկ պատմութիւն: ԺԳ.—գլուխն անոնց վիճակին վրայ կը խօսի, իսկ ԺԴ.—գլուխը՝ մահ-մտաւականութեան եւ անոր օրէնսդրութեան վրայ: ԺԵ.—գլուխը՝ վարարար: Ա. Հատորը:

Բ. Հատորը ճանապարհորդական նկարագրութեամբ՝ կը բովանդակէ Հեղինակին շոշափած դիւտարը. քաղաքաց ասորապատմութիւնն իրենց աշխարհագրական դիրքը, եւ պատմական անցեալն ու ներկայն, իւր ուղեւորութեան ժամանակի ասոցած ծանօթութիւնները, դէպքերը, եւս: Հաւաք ապա իւրաքանչիւրին վիճակագրութիւնն ըստ ամենայն բնագործակութեան բաւին, զննելով առնթներ եւ անոնց յաջող պատկերները: Այսպէսով՝ Բ.—Ե. գլուխները կը ճանեն Այնթապի, Մարաշի, Զէյթունի վրայ: Զ.—Բ. գլուխները վերջոյն անցեալն եւ ներկան կը պարզեն: Ը. գլուխը Զէյթունի ժողովրդական բանաստեղծութեան վրայ կը ճանէ, 13 ժողովրդական երգերու խառնուրդն իմարդմա-

նութիւնը տալով: ԺԱ. գլուխը կը փակէ այս Բ. Հատորն ուլ, հայ աշխարհի մը հետ բնած մէկ խոսակցութիւնն ամբողջ յառաջ բերելով:

Մատենան այն կարեւոր գրքերէն եւ ասոց աղբիւրներէն է, որոնցմէ ժամանակաւ ԺԲ. դա-բուս վերջին տասնեկէն դիպուածաշատ էջերն ի լոյս պիտի հանուին: 4. Վ. ՄԱՐԿԻՍ.

ՄԱՐԿԻՍ

ՆՈՐ ՀՐԵՍՏԱՐԿԱՌԻՐՈՒՄԸ

63. DAGHAVARIAN DR. N. — L'Univers et sa formation. Constantinople, H. Matteosian, 1898. 8°, 100 pp., fr. 2.—
64. EUSEBIUS — The Ecclesiastical History of Eusebius in Syriac. Edited from the Manuscripts by the late William Wright, L. L. D., and Norman Mc. Leon, M. A. with Collation of the ancient Armenian Version by Dr. Adalbert Merx. Cambridge, the University Press, 1898, 4°, XVIII+118. 25 sh.
65. BUGGE S. — Lykische Studien I. (Videnskabselskabet Skrifter. II Historisk- filosofiske Klasse 1897, No. 7). Christiania, 1897, 8°, 91 S.
66. ԽԱՄԱԹՈՒՆ Գ. — Մովսէս Խորենացիի եւ իւր աղբիւրները: Գր. Աստուածաբան (Արտաստան «Արա-բաւ», ամսագիր 1897 թ. Նոյ. եւ Դեկտ. համարից): Վաղարշապատ, Ս. Էջմիածին, 1898, 4°, 9 էջ:
67. ԿԱՐԱՊԵՏ ԵՊ. ՄԱՍՆԱՅԻՈՅ Ներքողման յաղագս վարդի եւ մահուն Ս. Վաղարշապատի Մարտագ: Հորքից. Մեքոպ Վ. Տէր Մովսէսեան (Արտաստան 1897 թ. «Արաբաւ», ամսագիր): Վաղարշապատ, Ս. Էջմ. 1897. 8° 74 էջ, ըբ. —40:
68. ՏԵՆԿՎԱՅԻՐ Հայ ընթերցատան Զինուանից. 1897. Շրջան 28-րդ Զինուան, Կ. Թաղիկեան 1898. 8°, 12 էջ:
69. ՏԵՆԿՎԱՅԻՐ Ներքոյնն Որոշափոխ Նկնդրութեան Զինուան: 1897 Մարտ 30—1897 Դեկտ. 31: Զինուան, Կ. Թաղիկեան 1898. 8°, 24 էջ:
70. ՏԵՆԿՎԱՅԻՐ Աղբատանման Նկնդրութեան: 1897 Յոյ. 1—1897 Դեկտ. 31: Հատուաւ. 1896ին: Շրջան Բ: Իզմիր, Մամուրեան 1898. 8° 11 էջ:
71. ՇԵՆԼՈՒԻ ՍԳԱՆՈՒԹԻՐՈՒՆԵՐԸ: Ե. Խորենացեանի եւ միւսնոց գործը: Զինուորական դատարանի քննութիւնը Շուշում: Նոյնը Օրօգոյ լուսարից թարգմ. Ս. 4.: Թիֆլ. Մ. Մարտիրոսեան, 1898, 8°, 115 էջ. ըբ. —50:
72. ՍՈՒԲԱՅԻՆ Ն. — Ջըրջնիք քննութեան մեծ եւ անդ ինքնութիւնի մասին (ժողովրդ. գտնիւ. գործ.) 10 պատկերով: Թիֆլ. Թոտիկեան 1896. 8° 79 էջ. ըբ. —15: (Թիֆլ. 4. Հրա. Ննկ. No. 113):
73. ԳՈՒՆԼԻՉԻՐԸ Նկնդրիցի աշխարհում. Ներքաթ: (ՄՆԿԱՆ. գործն.) Թիֆլ. Թոտիկեան 1897. 4°. 16 էջ. 6 գունատիպ պատկերով. ըբ. —40: (Թ. 4. Հր. Ննկ. No. 120):
74. ԴԻԿԱՅԻՆ Ն. — Դուսիք Կոպպիթիլը, պատմական իսպառի համար: Թարգմ. Գ. Գ. Թիֆլ. Մ. Մարտիրոսեան, 1897. 8°, 370 էջ. ըբ. 1.— (Թ. 4. Հր. Ննկ. No. 125):
75. ԴՕԴԵ ԱՓՕՍՆ — Ըստիկ պատմութեան: Փրանսէլէնից թարգմանց Գ. Փափազեան, Թիֆլ. Մ. Շարաժ 1897. 8°, 218 էջ. ըբ. —40:

76. ՊԱՆԱԳԱՆ Կ. Վ. — Նոր այբանարան պատկերազարդ: Իզմիր, Մամուրան 1898. 8°, 24 էջ. 20 փարա:

77. Անտարան ըստ Մատթեոսի:

63. L'univers et sa formation. Հարիւր էջէ բաղկացած այս գաղղիկերէ գրքը, համառօտութիւն մըն է 1892ին՝ երիտասարդ բժշկին Ի Պարիս բնած երեք բանաստեղծեանցը: «Տիեզերքն եւ անոր կազմութիւնը» տեղադրու բառական ցոյց կու տայ յարակից ինքզիններուն տրուած կարեւորութիւնն ալ: Արդի տեսութեանց — բայց կը համարակալինք բնէ՝ քիչ մը շատ միջոցման եւ միայն ու միայն գաղղիացի հեղինակներու տեսութեանց — համառօտութիւնն է: Թէ տիեզերաց կազմութեան ինքիւրն այս համառօտ գրքով լուծուած չէ, տարակոյտ չկայ: Բայց հեղինակին կողմանէ եւս նոր տեսութեանց կամ գրութիւններու չգործիւթիւնը, բառական կը զարմացնէ զմեզ թէ ինչպէս «lacune» մը լեցնելու կոչուած կրնայ բլլալ այս գրքովը: Այսպիսի ժողովրդական գրութեանքը՝ «Գաղղիացացի կը պահուի» խօսքը, ինչպէս կ'ըսէ հեղինակը, զմեզ կը զարմացնէ միայն: — Պատիւ կը բերէ գաղղիերէնագիտութիւնը հայ բժիշկ հեղինակին, բայց մեծապէս կը կասկածիք թէ Հայոյ մը կողմանէ համառօտեալ այս գրութեանը կարենայ եւրոպացի գիտնականաց կողմանէ բարձրացուած համակարգութիւնը գտնել: ... Կը կարենք թէ հեղինակը հաստատեալ ուզած է այս գրքովով «porter de l'eau à la mer» գաղղ. առաւել: Անհամեմատ աւելի մեծ կ'ըլլար օգուտը եւ նպատակը բարձրագոյն՝ եթէ հայ ժողովրդեան համար հայերէն գրուէր այս գրքովը, քանի որ այս նիւթին «lacune»ները թերեւս մոյնմանը ընդարձակ են հայ գրականութեան մէջ: Կայ երկրորդ կարեւորագոյն կէտ մը, որ ուրուականի մը պէս սխալ թափառել մեր աշխիւնը: Օտար լեզու — եւրոպացաց համար կարելի է գիրք հրատարակել եւ ըստ իւրեք դէպքի է հրատարակել, բայց ոչ այսպիսի գրքովի մը, որ «բաղաձանդ» մըն է եւրոպական գրքերէ, այլ՝ հայ գրականութեան, աստղութեան, պատմութեան, վէպին եւ վերջապէս աշխարհահայեացքին մէջ եւրոպացաց կարելու որ տեսութիւններ բովանդակող գրքեր: Վերջապէս այնպիսի գրքեր, որ օտարագործ ինքուի անտեղեկութեան պատճառաւ՝ սխալ կարգով եւ օգտուի:

Կարելի է հեղինակին համամիտ չգտնուի մեզի եւ ունենայ որիչ կարեւոր պատճառներ այս գաղղիերէն գրքը հրատարակելուն: Բայց քանի որ ոչ յառաջաբանին եւ ոչ գրքին մարմնին մէջ դիտողութիւնն մը չենք գտնել այս նկատմանը, կը ցուինք դժ: Զաղուարեանին գրքին այս շարժման վրայ, քանի որ «Մանրագիտութեան» հեղինակը կրնայ եւ ապահով ենք կրնայ վերջին յիշուած գրքին պէս իրապէս օգտակար գրքեր տալ հայ գրականութեան եւ ժողովրդեան: Գաղղիացի մը համար կրնասան ժամանակը միշտ կորուստ է ընդհանրին համար:

Հ. Գ. ՄԱՆՆ.

64. Ասոր վրայ յայտնի թուով ընդարձակ Մատենախոսական յօդուած մը կը գտնենք:

65. Lykische Studien, I. von Sophus Bugge. Դանիսթէ հեղինակն իւր հայկական բառերու ստուգաբանութիւններով, որոնց վրայ առիթ ունեցած ենք «Հանդիսին» մէջ տեղադրուելու (տ. 1890, Մարտ, էջ՝ 53—54, 1891, Մարտ, էջ՝ 70—71, եւն): Այս անգամ կը խօսի այս ընդարձակ երկասիրութեան մէջ՝ Լիկիական լեզուին վրայ, ցոյց տալով համար թէ Լիկիական լեզուն ալ հնդեւրոպականներու շարքին կը վերաբերի, ինչպէս փոքրագոյնն ու Բիթիւնիականը՝ որոնց վրայ ոչ կը տարակուսուի: Արդեւ շատ հին ժամանակներ Սաղէլարեք եւ Դէէկէ (Deecke) Լիկիաբերէ հնդեւրոպական կը համարէին, եւ հայերէնին հետ համեմատուած էին, նոյնն աւելի ընդարձակութեամբ կ'ընէ այս պարֆուրը — քիչ շատ յաշտուութեամբ: Բնական է որ այս հայեացքակետով Սոփուս Բուգգէի գրքին էթէ ոչ ամբողջական, սակայն եւ այնպէս շատ էէրք նուիրուած են հայերէն համեմատութեան: Զատ մը հայերէն ժողովրդական եւ — պատմագրական ստուգաբանութիւններ («Մարանդ» — մայր անդ, տես խորեանցի) կը Զնուին եւ կը գտնեն իրենց գիտնական լուծումը: «Մաւի, մաւի (էջ 33) ավեսան. masah — բարձրութիւն, մեծութիւն», բառին հետ կը վերաբերի հին պարսկ. madišta — ամենաբարձր, ամենէն վերին», եւ յն. ավարթ լաժժօս «բարձր, երկայն», եւ այսպիսի հետաքրքրական ու գիտական համեմատութիւններ առաւելութեամբ կը գտնուին այս գրքին մէջ, մասնաւոր էջ՝ 72—76: Իբրեւ վերջաբան կը յիշատակուի Արշի եւ ուրեւիշ զոյնը, որ թէ Հայերն եւ թէ Լիկիացաց ինամի փոքր ասիայի ցեղ մը, իւրացուցած են...: Եթէ՝ ինչպէս վերին յիշատակեցինք, ամեն բառ չենք կրնար ընդունիլ, սակայն Սոփուս Բուգգէ, ինչպէս միշտ, նոյնպէս այս իւր գրքովը համեմատութեանց նոր հորիզոններ կը պարզէ, եւ գիտենք որ այս հորիզոններու եւ տեսակետներու ընդարձակութեամբը միայն կարելի է ստուգաբանութեանց ստուգութիւնը հաստատել: Հատորին վրայ գրուած 1 իրաւունք կու տայ մեզի յուսուել, որ յաշտուներն ալ ընդ փոյթ կ'ունենանք: Հ. Գ. ՄԱՆՆ.

66. Մաւէտ խորեանցի եւ իւր զգէլ-գէլերը: Գրիգոր Վստոռածաբանի եւ Մ. Խորենացու մէջ եղած «աղբիւրակաց» յարաբերութեանց նկատմամբ Պր. Գ. Խալաթեանի խոգարկութիւններն, որ տպուած էին Նախնաբար «Արարատի» մէջ (1897, Նոյ, եւ Դեկտ.) առանձին տեսարկով ալ հրատարակուեցան: Այս երկասիրութեան կարեւորութեան վրայ երկայն չենք խօսիլ — ոգիները գրգռելէ վախճալով, բայց թէ աղբարեան նոր աղբիւր մըն ալ գտնուած է՝ Մ. Խորենացու պատմաբանութեան, ակնյայտմանութեան ամեն շնչները կը կրէ, ուստի եւ անտարակուսելի է իւրաքանչիւր համեմատութիւն առանձինն առեալ՝ փոխառութիւնը հաւանական կ'ընէ, բայց համեմատութեանց հաւաքաբար առած ստուգականութեան կը փոխուի: Թարակից ինքիւրները՝ մասնաւոր Գր. Վստոռածաբանին երկերուն Մ. Խորենացու ձեռքով թարգմանուած ըլլալուն մասնական կարծիքը, որը իւրեւր չ'ընդգունի Մագիստրոսը, կը թողնէր որ

Հետաքրքիրները կարգան նոյն իսկ այս գրքուկին մէջ. Ալկալիսի նորանոր Հետազոտութիւններ կը ցանկանք Պր. Գ. Խալաթանեան, որ խորանալոյ հիմալիս յարգողներն է, զանի որ պատմագրին աղբիւրներն յերեւան հանելով, կը բարձրացնէ այս պատմագրութեան քանն եւ իր-լան արժէքը:

Հ. Գ. ՄՆՆ.

67. Մեր ընթերցողաց արդէն ծանօթ է Մեհրոպ Վ. Տէր-Մալիսեան՝ որ ժիր գործունեութիւն մը կը ցուցնէ նախնաց երկերն Տրստաւակութեան: Սոկրատայ պատմութեան յաջորդեց Բարդամու վէպը, վերջնայ կը յաջորդէ այժմ կարտպետի Սասնացւոյ «Ներքողանն» Ս. Մեհրոպայ վարուց եւ մահուան: Առաջին երկուքին վրայ ընդարձակ յօդուածներ լոյս տեսան թերթիս մէջ. վերջնայ մասին կը շատանաք համառօտ տեղեկատուութեամբ մը. վասն զի նիւթն ալ նախերթացնուն ծանրակշիւթիւնը չունի: Գրքարարին մեծագոյն մասը կը գրուէ Սասնացւոյ ներքողանը (էջ 73—74), որ ԺԲ եւ ԺԳ գաւառն նման արտագրութեանց կարգէն է՝ ունենալով նաեւ նոյն թերութիւնները եւ առաւելութիւնները: Սկիզբը գրուած 11 էջ Յառաջաբանը, ստորագրուած է՝ 1897, յուլիս 15, ուստի կանոն է ժամանակաւ լրան Յովնատապետ վէպի Տրստաւակութիւնը. բայց գրքոյն այժմ լոյս կը տեսնէ՝ կանխաւ գրուած ըլլալով «Նորաստ» ամսականին մէջ միակ՝ ձեռագիր. 1866 (ըստ կարենեանի թ. 1330), բոլորգիր գրուութիւն 45 էջ թղթով (35×26 սմ. մեծութեամբ). գրիչը Յովհաննէս Արքայեղայն՝ արդէն հանրածանոթ է իբրեւ ճարտարագէտի գեղեցկագիր նոյն ժամանակին. իւր գրիչն են Սիւռուսայ կրնալքը ընել՝ գեղեցկագիրը բոլորգիր ձեռագիրները: Չեւազարիս սկիզբը (Թղ. 9բ - 20բ) կը բռնէ Սասնացւոյ ներքողանը. ուրիշ մասը կտարները Հչառնելով՝ ձեռագիրն բուն նիւթն է (Թղ. 73ա - 45է) Յովհաննէս Ոսկերեանի Մեկնութիւն Գործոց Առաքելոց, այն՝ զոր Վկայութիւն 1077ին՝ Կ. Պոլիս եղած ստեղծ տեսնելով թարգմանել սուած կը կիրակոս Տայազէտ հեռագրին, եւ որուն լեզուն արագբաժն է կիրակոս անէ: Դրանով է որ 1839ին Վենետիկ լոյս տեսաւ «Մեկնութիւն Գործոց Առաքելոց, Իմբիլի արարեւլ նախնաց յոսկերեանէ եւ յոսկերեան», որուն հետ կապուած էր Վկայարի՝ նոյնպէս կիրակոս եւ նաեւ Յովհաննէս արքայեղբոր տեսնելը. վասն զի միեւնոյն յիշատակարանները կան նաեւ այս «Նաբագրին» մէջ: Մեհրոպ Վ. Տէր. այժմ մտաւր ընել կու տայ՝ որ այն «խմբագրը» ելիւրդ խմբագրութիւն է յիշեալ Մեկնութեան. եւ Վկայարի բուն թարգմանել սուածը պահած է վերջոյնէս ձեռագրին մէջ, որ շատ կը տարբերի 1839ին տպագրուած բնագրէն, գրուած նորին իսկ Յովհաննէս Արքայեղբոր ձեռք. իսկ համառօտին կամ խմբագրին հեղինակն է Գեորգ Սիւնաւոյցի՝ որ «ստեղծ է համառօտ մեկնութիւն Գործոց Առաքելոցի ի խնդրոյ Արքայեղբոր տեսան Յովհաննէս»:

նուս, խմբագրը յետոյ շատ տարածուեցաւ. եւ այժմ ալ բաական թուով ձեռագիր կոյ ամեն կողմ: Հնագոյնն է իշխմանն թ. 1367, զորուած նոյն գործիչն թարգմանելէ միայն տասնհինգ տարի ետքը՝ 21է (= 1288) թուին Յովհաննէս վանքը կարգել մօտ: Հնագոյն խմբագրութիւնն կամ Վկայարի թարգմանել սուածն է կոյ այժմ միայն իշխմանայ թ. 1366 ձեռագրը: Մեհրոպ Վ. Տէր. այս տեղեկութեամբ կը պարզ կրնիւ մտք մը գրականութեան. եւ կը յուսուած թէ նորագիւտ բնագրին ալ Տրստաւակութիւնը չ'ուշաճան — Սասնացւոյ ներքող ձեռագրին մէկ փոքր մասն է ինչպէս բարձր. ձեռագրին ամբողջական է այժմ, բայց Յովհաննէս Արքայեղբոր գրութիւնն ըլլալով՝ իբր 1265—1272 տարիները գրուած ըլլալէ ինչպէս կրնալի Տրստաւակիւն, անհասանախան չէ: Արքայեղայնը նաեւ Ներքողանի ծայր յիշատակարան մը կրնէ է, որուն համեմատ կ'ըսէ՝ թէ «յոյժ փափաքմամբ ետու բերել զսա ի Հոռոմկաւն զի չ'ույր յերկրս. եւ ես ձեռագրէ իմով գրեցի ի յոյժ վշտաբեր աւուրս» եւն. (տես էջ 74.) Այսէ ալ յայտնի է որ մեծ յարգ ունէր Սասնացւոյ ներքողանը: Անշուշտ պէտք չէ պատմական մեծ աղծք մը փնտռել այս գարու ներքողանի մը մէջ, որուն հեղինակը պատմական իրաց մէջ կանուած էր Հնագոյն աղբիւրներին, հոս՝ Կորին, Թարպեցի եւ Մ. Խորենացի: Ասոնք են նաեւ Սասնացւոյ աղբիւրները. սակայն աննշան պէտք չէ համարել նաեւ՝ աւելի կամ նուազ զոչգախառն՝ աւագրութիւնները, որ քիչ չկան նոյն կարգի գրութեանց մէջ: Սասնացւոյ քով աչքի կը զարնէ բոլոր գրեւի Բալուայ զընթը, որ Հչառնելով աւելի ուշ ժամանակի վիճակը կայ նաեւ Վարդանայ Պատմութեան մէջ: Հրատարակին անփոփոս պահած է ձեռագրին՝ մեր արդի սովորականն բաական չեղող՝ ուղղագրութիւնը. անսովոր բառերն ու բայտարութիւնը պարզաբար ուժ՝ որով կարելի էր: Հոռոմեան ներքողանի մէջ սակաւամիւն չեն՝ ճիշի կողման տարալուր բայտարութիւնները (— համար էջ 26 «ուր կրնալ տեր եւ հոգի է Էպիս համայնից», էջ 50 «սով ճայն բարին եւ լուսն արքային», էջ 51 «ողջախոհ Գործիւն», էջ 57 «կարգ՝ կանոնը, ինքնա՝, լուսնա՝», էջ 59 «աբա եւ պիմման, ամառ տարալուր», էջ 18 «հաբ», իբրեւ հոնէլ եւն եւն. —) միւս կողման ուսուցիչ ու ճառագր բար լեզուի բայտարութեանց հետ՝ շատ տեղ նաեւ գեղեցիկ առութիւններ: Հրատարակիչը մասնաւորապէս նշանակել է ձեռագրութեանց մէջ անսովոր եւ անհասկանալի բառերը, որոնց մեկնութեան ախտախիս անօգուտ պէտք չէ համարել: Ի հայրիկ ոչ ամեն բան բոլորովին անսովոր է. որինսկի համար (էջ 15) «զի ծանեայց թէ որդն հոռոմաց ի սեռին կամ ի վայրէն, յերկն թէ արհեստէն, կամ որ կը կրնալ ուրիշ տեղ ալ (էջ 53) «հոռոմէս է Տրատաւ քաղէ: Պարագապէս «սկիզբն առնել կը նշանակէ բառը, որ հնոց «հառնէն» բայտարութիւնն առնուած է:

Հ. Գ. Տ.

68. Տեղեկագիր Հայ ընթերցող Զ. Գ. Ն. Եր. 1895—1896 շրջանին հայտնեցողը՝ այս

տարւան Տեղեկագիր Տաղաւթուցի Տեառն համեմատեալ՝ մեծ տարբերութիւն կը տեսնուի. եւ այս տարբերութիւնը գոհացուցիչ չէ, քան զի ընկերութեան մուտքը 1895—1896ին եղած էր 22, 303 զր. ամբողջ մտից գրեթէ կէս ծախք եղած եւ մնացորդ պահեստի պահհաւած էր: Իսկ 1897—1898ին մուտքն եղած է 9,104 եւ նոյնչափ ալ ելքը. թող միւս կողմը 100 ուսույց մօտ պարտքը, որ զայն հաստատեալ էր համար, կ'ըսէ. «26նր թեթեւի մեր յոյրը դնելու Հայ հասարակութեան յօժարակամ առատաձեռնութեան վրայ, որով այս շրջանին մանաւանդ կը կարօտինք քան երբէք» (անդ էջ 4) — Այս պարտքին պատճառը՝ թեւեռն երրորդ երեսին վրայ յայտնուած ուրախանքից հնարաւորութիւնով ժողովին ըլլայ, այսինքն՝ «ընթերցատուն ապտած է ի սպառ վարակալութեան լուծման»: Արդէն ամէն տեղ Ձմիւռն իրապաւն առատաձեռնութիւնը կը գովուի. անշուշտ այս անգամ ալ առատաձեռն ըլլալու եւ գնահատելու գովուի ինչեւս գափսիէ պատկը Ձմիւռնիցս կը յափշտակէ:

69. Տեղեկագիր Ներսիսեան Որբօրէնաց ընկերութեան: Ձմիւռնի պագայինները թշուառներու ձեռնառն ըլլալու կը ջանան իրենց հիմնած այլ եւ այլ մարդասիրական ընկերութիւններով: Այս փորձի տեսարակը յոյց կու տայ որ շատեցաւ նման միայն խօսքով չէն յայտնել իրենց ազգասիրական պարտքերն, այլ հիշեալ օրինակին հետեւելով գործով կը կատարեն: Տեղեկագրէն կը տեղեկանանք Ձմիւռնիոյն Ներսիսեան Որբօրէնաց ընկերութեան՝ վիճակին վրայ՝ որ հաստատուած է 1897 Մարտ 30ին: Արդէն Սեպտ. 24ին որբերուն թիւը 19, թիւը վերջն 34 էր: Այս տեղեկութիւնը տալէն ետքը՝ կը ծանուցանէ Մարտ 30էն — Գեկտ. 31՝ երկուամբէ հաշիւը (մուտք 35.083 զր.): Նշանակուած են նաեւ ընդհանուր ժողովի անդամներ, խնամակալութիւններն եւ սոյն ընկերութեան դրամով մասնակցողներու անունները: Ամենէն վերջը մի առ մի կը դուրս բարեբաւրենք՝ ընկերութեան նստիւնուած ուսուիչները, հանդիսակցէսները, կարասիներն եւ ուրիշ իրեղենները: Մանրակրկիտ ծանուցեմք զի գօհանար, այլ հրաւեր կը կարգայ անձամբ ականատես ըլլալու որբերու վիճակին. «Փախաբեւել է որ հասարակութիւնը բնականանայ սոյն պատճառական համարատուութեամբ, այլ շարունակուի զայ պոյնել հաստատութիւն, յօտեն ներքին վիճակին» տեղեկանալու: Կը փութանք որբերու «բերան» ըլլալ եւ ապագայ շնորհակալէն այժմէն յայտնել մարդասիրական գործի մը ձեռնառն եղանակները:

70. Տեղեկագիր Աշտարակեան ընկերութեան, որ հաստատուած է 1896 Յունիս 1ին: Այս 11 էջէ բաղկացող տետրին նպատակն է «Արդյւ հասարակութեան ներկայացնելի միայնայ գործառնութեանց Տեղեկագիրն, 1897 Յուն. 1—1897 Գեկտ. 31.», Տեսարակին երրորդ էջը կը դուրսն ընկերութեան անդամաց անունները: Մէկ տարւան միջոցին մէջ՝ ընկերութիւն 22345.26 զր. մուտք եւ նոյնչափ ալ ելք ունեցած է:

Յուսանք որ զալ շրջանին մէջ կրկնապատկուած տեսնենք թէ ընկերութեան նիւթական մասը, եւ թէ անդամաց թիւը:

71. Ս. Հ. Ընկերութեան: Երբեք անունն իսկ ընթերցողը կրնայ մակարեթել թէ Ընկերութիւնը տեղի ունեցած սպանութեան մ'առնէ: Ընկերութիւնը քաղաքն եղած դատաստանի նկարագրութիւնն է: Այս 115 էջէ բաղկացած գրքին բովանդակութեան կ'իմանանք Գանձակ նահանգին մասուր զարգացման աստիճանը: Ահա թէ ինչ կ'ըսէ թարգմանիչն իւր յառաջաբանին մէջ. «Երկրում տիրող սոսկալի տգիտութիւնը ու անհրազդատութիւնը... կաշառք, բարոյական անկումը լուս ապարեղ են եղել վարչութեան... ամեն շարագործութիւն կատարել...» Յուլմանք յայտնել բերած էին ի ժամանակին այս սպանութիւններն ու դատաւարութիւնը: Եթէ այս կէտն ալ քիչ առնեն ունենալ, կ'իմանանք այս գրքին հրատարակութեան նպատակը: Յուսանք թէ նման նկարագրութիւններ հրատարակելու առիթ չէ արտիք այնպիսի երկրի մը մէջ, ուր օրրատու լուսարարութեան եւ յառաջդիմութեան հսկայ քայլեր կ'առնուին:

72. Գոյնջեր քնաթիւն մէկ եւ անիւ երեւոյթն Ներսիսեան: Իրուսերէն թարգմանուած այս գիրքը կը խօսի բնութեան մէջ պատահած երեւոյթներու վրայ, ըմբռն պատկերներ (10 հատ) ալ կը դնէ, թէպէտ շատ խեղճ պատկերներ: Ընդհանրապէս ժողովրդական ընթերցման համար հրատարակուած այսպիսի երկասիրութեանց գիտականութեան նկատմամբ շատ խոտապահանջ ըլլալ կարելի չէ: Բաւական է որ այսպիսի մասնաւոր ժողովրդեան օգտակար են, որովհետեւ ռումիլը շատ անգամ երեւոյթներն՝ աւելորդապաշտութեամբ, ապագայ դիպուածի գուշակութիւն կը համարի. եւ կամ բնական պատճառներու անդադրութեան հետեւութեամբ, տարապայման երկիւղ մը կը կրէ հոն՝ ուր բոլորովին աւելցել է երկիւղն ու սարսափը: 26նր կապակցութիւն թէ այսպիսի գրութիւններ մեծապէս կը նպաստեն ժողովրդեան լուսաւորութեան, բայց թէ մինչեւ այն բաղաճացած աստիճանը՝ կը տարակուսինք:

73. Գոյնջեր Լակաների աշխարհում: Գուհարապատկերապաշտ. զուարթակ պատմութիւններու շարքին մէկ օղակ կը կազմէ Գուհարապատկերները: Այս պատմութիւններն իրարմէ միայն նիւթով կը տարբերին, կը կրկնենք հոս մեր Լարսի. Ընկ. հրատարակութեանց թիւ 122, 123, 124ին նկատմամբ բաւառ (Հմտ. «Լնդ. Ամ.» 1898, թիւ 3. էջ 90):

74. Գիլիկոն. Գոյնջեր Կոյնջեր: Տեղեկի Լայոյց հրատարակչական բազմաբնիկ ընկերութեան կողմանէ հրատարակուած բազմաթիւ մաս տեսնենք շարքին մէջ՝ հերոսն լոյս տեսաւ Գ. Կ. պատանեկան հասակի համար գեղեցիկ թարգմանութիւնն է, որ նորերը մեր ձեռքը հասաւ: Մասնաւոր նիւթը, որ Լեղանակին եւ կամ լուս եւ Գուհար Կոյնջեր Կոյնջերի կենդանութիւնն է, ուշադրաւ կերպով կը ստորագրէ իւր մանկութիւնը, որ դեռ աշխարհին լոյսը չտեսած՝ հայրն արդէն եր-

կրուոր գումարէս մեկնած ըլլալով՝ իւր մանկաւ մարդ պիտի մայրն երկորդ աղագամ կ'ամուսնանայ անաւեր մարդու մը հետ, որ իրեն խնա ու խեթ աշտը կը նայէր։ Խորթ Տօրմէն կրած նեղութիւնները, ծեծեծքն եւ դպրոցական կենքեր արտաճնիկ եւ արտաքուս են։ Երոյցմէ պատճառած ջաւերը կ'առաջնորդէն մայրն ի գերեզման... Զօրուն ուրջոյն կամայ հակառակ զանիւր աշխարհաւոր ծառայութեան կու տայ, բայց շատ չէ մնար հոն, կը փախի իւր «տատայն քով, որ իւր Մեկնանար կը Տաշգրանայ։ Զօրունի արեւելցութենէն ազատելով՝ կը սկսի առնա տեղ ըլլալ եւ երբեմն վշտաց, ծեծի ու կռուի բոլոր դարձած յարկին տակ ձի-թիւնը միջոց կ'ուսանայ եւ խոժանագէժ խորթ Տօր մը՝ ծղկեալ ընտանեք կը փոխանակէ։ Մանկական, պատանեկան եւ ընտանեկան կենաց հասնառեկարագրութիւնը, յաճախ ընթերցողին վրայ յանդուգն տպաւորութիւն կը թողու։ 4.

75. Վ. Փափաղեան. Ընդէր պատմութիւն, Պարսպ տեղ իւր ճառարն կ'ըսէ «ընտիր անտուն չի կրնար այս Ժողովրդական դիւրամասնելի, 215 էջէ բաղկացած գիրքն, որուն բովանդակութիւնն է, քանի թէ բարոյական եւ թէ Ժողովրդական տեսակետէ տեսելով զանազան հետաքրքրական «պատմութեան»։

Թարգմանիչն իւր յառաջարկին մէջ կ'ըսէ թէ իւր այս գրքին գրութեան համար «Հռչակաւոր Քրիստոսի հեղինակի մը՝ Contes du Leundi», «Lettres de mon moulin» «Ժողովրդական» ըրից, օգտուած է։ Ոճն ընդհանրապէս խորի չէ. առանհայտ Ժողովրդական լեզուաւ գրուած է։ Բ.

76. Կար Ալեքսանդր. 24 էջով պզտիկ տարակ մըն է, երկու մասէ բաղկացեալ. առաջին մասը կը հասնի մինչեւ էջ 20. Ծնացած Բ. մասն է։ Այլորբերակ չի սկսիր այլ, այլ նախ կարգաւ ծանուցարները կը գտնէ։ Ծանուցարներուն կը յաջորդեն մի առ մի բաղաձայններն՝ այլ եւ այլ կարգաւ։ Ամեն մէկ բաղաձայնին տակ տղուն արեւն սորված գրերովը, վանկեր կը կարգուին։ Ամբողջ բաղաձայնները սորվեցնելէն ետքը այլորբերն կարգաւ յառաջ կը բերուին։ Սակայն Բ. մասին մէջ՝ որ երկու թղթէ կը բաղկանայ, «Կար, անուան համեմատ նորութիւն չենք տեսներ, մանաւանդ թէ էն ու իտի՛ն ձեռք սպարդի մտն են։

77. Աւետարան ըստ Մատթէոսի։ Մատթէոս Աւետարանին առաջին տարր գլուխներու աշխարհաբար երկու թարգմանութիւն (1848ին եւ 1898ին) գիմայէ գիմայ առ ի փորձ տպած՝ ուղարկած է թերթիս խմբագրութեան՝ աստուծոյ շնորհի Սմբերկեան ընդերքութիւնը եւ կը խնդրէ թերթիս կարծիքը։ Ընկերութիւնը կը փափագի եւեթ Ս. Գրոց «Թարգմանութեան հոգաւորութեան» հետ միացնել նաեւ արեւմտեան վայոց գարծածած ամենէն մաքուր աշխարհաբարը,՝ Բայց չենք կրնար ընել թէ ամենէն մաքուր աշխարհաբարն այս ըլլալ եւ թարգմանութիւնը յաշտողած. փասն զի սարկաբար եւ կամ բառ առ բառ թարգմանելով՝ շատ եւ շատ տեղ անիմաստ մնացած է, եւ հայերէնի ոգւոյն հակառակ. տեղ տեղ

անպէտ համարիչ բառերու կարգ մը փափագի մէջ առնուած են, կարեւորները գոյր թողալով։ Բառերու սխալ իմաստները, սխալ հորիզոնները, խանարհուածքն եւ Եւրոպայի տարակոյտեցիչ կրկնութիւններն ալ միւս կողմէ։ Մեր բառներն ապացուցանուած համար, միայն քանի մ'օրինակ յառաջ բերենք. չենք ուզեր մանրամասնութեանց իշխալ, վասն զի այն առնէ հարկ իջնալ ամբողջ թարգմանութիւնը փոփոխել։ Մատթ. Գլ. Թ. 18. «Գուտար իմ քրո՛ւս Եւս վաճառեցաւ»։ չի նշանակեր «Աղջկիս մինչեւ հիշա՛ մեռաւ» այլ զեռ (հիմայ) նոր, այսինքն իսկ. Այս դժբախտ թարգմանութիւնը եւ ոչ յունարէն թարգմող կրնայ ջառագովուիլ. յն. բարբերն է ձրու էթէստոցէս — արդ վաճառեցաւ. ձրու էթէստոցէս՝ միշտ հիմայ. բայց մինչեւ հիմայ չի նշանակեր երբեք. նշանակէ լատին. *modo defuncta est. Հիմայ*. բարբերն համար Dr. J. Mart. Aug. Scholzի հրատարակութիւնն իւր պիտի, այս յունարէն հրատարակութիւնն մինչեւ հիմայ ձեռք տան աղբի ձեռքով հետ համեմատուած է։ «Եւ ահա աստղը, զոր տեսիլ երն արեւելքի մէջ» (Բ. 9) հայերէն կ'ըսենք «տեւտի, արեւելեան կողմէ»։ «Մի խորհիք յեր ձնեւ ձիւ» (Բ. 8, գուցէ ձեռք)։ «Միտցեալ» (Բ. 43.) ապաւինի թարգմանուած է, «Միտցեալ ընկերակ եւ իշխեալ թու թշնամիդ» փոխանակ ըսելու, բնկերդ զիտի իշխեալ եւ թշնամիդ զիտի օտէս։ Մատթ. Գլ. 23 — 24. «Եւ կը քարոզէր արեւելքեան աւետարանը, եւ կը բռնէր ամեն համաւ եւ ամեն հիւանդութիւն... Եւ անոր հաջաբար տարածուեցաւ Սկիւրի մէջ, եւ անոր բերին... Եւ գիւտահարներն ու լուսնոտներն եւ անդամալոյծները եւ բռնիք գնաւ»։ Եւ շատ Ժողովրդագր. — Աշխարհաբարի հոգին պահելու համար առանց Ս. Գրոց իմաստը խանգարելու երկիւղէն մէջ ինչալու՛ կրնայ եւ պէտք է այս անհրաժեշտիչ ներքին շատերը կրճատել։ «Ուստի ամեն ծառ որ բարի պտուղ չբերէ» (Էջ 5) թէ՛ մօտաւ եւ խռնաւոր աշխարհաբար գրել կ'ուզուի, պէտք է սահմանափակ ներկային մէջ՝ չի բերեր «Շէսեր» ձեռք պահել. «Չայն բարբառայ յանապատի» դատական ասացուածք՝ «Չայն մը անապատի մէջ աղաղակողն» թարգմանել. բառական հայերէնի հմուտութեան նշան չէ. զան է «Բարբառել» եւ զան «աղաղակել», թէ յորում է տարբերութիւնը, կը թողուցնէ. «Եւ չայնաբարներու եւ Գովտոյններու»։ Եւստիս թե՛ս, լատ. clamo (clamare) պարզապէս ուղղութիւնը կը նշանակէ առաջին նշանակութեանը. բայց հաս է երկրորդ նշանակութեանը աղաղակել ըսել, Գովտ, որուն գրաբարի մէջ Բարբառել նշանակէ ձեռք կը համապատասխանէ, որ պէտք է կամ «Բարբառել» ձեռք, եւ կամ «Գովտել» ձեռք պահել, եւ ոչ աղաղակել, որ աշխարհաբար մէջ չի գործածուի. անպի լատ. է 1848ի «Կանչողն» ձեռք. «Կայնեցոցն» (Էջ 6). անկեղծ բան մը կը «Կայնեցոցն» բայց ոչ՝ Սասանան գրքիստա. «Կեցոցն» եւ հոս «Կայցոցն» գրաբար թարգմանութիւնը. «Կայնեցոցն» գրաբարն է «Կանչեցն» բառ... «Այս ամէնը լեզու կու տամ, թէ՛ ինչ-մը երկուսից ինչ, որչափ բնական թարգ-

մանաւած է 1848ին «... թէ որ իյնաս ինծի երկրպագութիւն ընեն» . «անկեալ երկրպագանիցեալ» . «ինչած երկրպագեալ» . թարգմանել ներքել չէ, «իյնաս ու երկրպագես» ն է միայն ճիշդ թարգմանութիւնը: «Զուրդ ճեմեւէլ» չենք ուզեր սակեաւելի:

ՈՅԳՈՅԻՆ ԹԵՐԹԵՐԵԼ ԺՈՂՈՒՓՈՒՆՁ

1. Գրականական ֆոնդ: — 2. Հարստութեան աղբիւրները կ'օտարացուն: — 3. Ըստին, թէ սրբուն: — 4. Նուր մը: — 5. Անկող խրատու մը: — 6. Հրատարակչական ընկերութեան ընդհանուր Ժողովը: — 7. Գիտողութիւն մը: — 8. Հետաքրքրական երկու նիստ: — 9. 8. Պարսկանի ժառանգները կը փտտուին:

Օգտակար գիտելիքներ:

1. Գրականական ֆոնդ. «Մենք արդէն հաղորդեցինք, կ'ըսէ «Մշակ» (թ. 37), Մոսկովայից ստացած մի իտլիականութեան մէջ, որ Սմբատ Ծահաղի դուռը և յանձնել կովկասի Հայոց Բարեգործական ընկերութեան իր յօրենքին առիթով համարած գումարը» . «գրականական ֆոնդ կազմելու համար» . Նշում կարող ենք հաղորդել, որ պ. Ծահաղի առաջարկել է իր պայմանները Բարեգործական ընկերութեան հարկերէն եւ ընկերութիւնը զորոնել է այդ պայմանները մի քանի փոփոխութիւններով, որոնք հասանութիւն են գտել պ. Ծահաղի կողմէ . . .»

2. Հարգողութեան ոգէնքները կ'օտարացան: «Ինչպէս մեզ դուռ» են Բագուցի՝ կ'ըսէ «Նոր-Դար» (թիւ 44). Մանթիպեանի նախահարկերը, գործարանները իր բոլոր պարագաներով արդէն ծախուել են 22½ միլիոն ռուբլով: Առնողը անգլիական ընկերութիւնն է: Արաքիւնի արդիւնութեանը եւ գործարանները ծախուել են 5 միլիոն ռուբլով: Խոսք կայ Նոբել մասին, որ պատրաստամտութիւն է յայտնել իր բոլոր գործարանները եւ նախահարկերը ծախելու 65 միլիոն ռուբլով: Բնականապէս առանձնականաց հաշուէ դրեմները քննել մեր մտքին իսկ չ'անցնիր, սակայն հարստութեան այսպիսի աղբիւրներ օտարացնելը մեծ զարմանք ուցաւ կը պատճառէ: — Նոյն թերթի մէջ (թիւ 50) կը կարդանք հետեւեալ ամբողջացուցիչ տեղեկութիւնը. «Իրենց նախարարութեանը ծախել են թաղեւեր — 5 միլիոն ռ., Կր. Բուրը — 700.000 ռ., Բախտի մի ընկերութիւնը — 150.000 ռ., Երեսուր — 4,600.000 ռ., Ծառուրեանը — 1,300.000 ռ., Մանթիպեանը — 25 միլ. ռ.: Բացի դրանցից՝ «Կասպի», ստեղծ, ներքին ամբողջական ընկերութիւն են իրենց նախարարութեանը ծախելու» . «Բուրի» — 3,500.000 ռ., Բեկեն-գործը — 3 միլ. ռ., եղբ. Բուրաղեանները — 4½ միլ. ռ., «Մարի», ընկերութիւնը — 1,500.000 ռ., «Լուսնեակ» ընկերութիւնը — 150.000 ռ., Պոլկասեան ընկերութիւնը — 950.000 ռ. եւնչ»

3. «Ը-գ-ի-ն ի-ն-ը-գ-ի-ն» կը հարցնէ յօդուածագիր մը «Բիւլետենի» մէջ (թիւ 431) եւ երկայն յօդուած մը կը գրէ, որուն կարծիքովս է՝ որչափ կրցանք հետեւցնել, թէ պէտք է ը-գ-ի-ն կարգաւ եւ ոչ ը-գ-ի-ն: Համարմիտ ենք, վստահ զի ը-գ-ի-ն կարգաւու համար բերուած պատճառներն ունեն յշմել են: Գծախառնար լեզուագիտորէն մեկնել շատ դժուարին է այս բանս. ի-ն-ը-գ-ի-ն յո. սթերի հետ ինքուր ըլլայ հայերէն «ի-ն-ը-գ-ի-ն» (նշանակէ spargo - եւայլն ձեւերուն հետ), սակայն «կարեկ» է կ'ըսենք, եւ ոչ ստույգ. թէ էր եւ թէ մանաւանդ ուն կասկած կը կողմնացնեն: Թէ օտարագիր է եւ թէ ազգային ստուգարաններ այս մեկնութիւնը սուսած են «ի-ն», «ի-ն-ը-գ-ի-ն» կը համարձակիրք մեր մէջ նոր մեկնութիւնը ներկայացնեն, որ կը գոհացնէ լեզուագիտութեան ամեն պահանջներն ու օրէնքները. Սի-ն-ը-գ-ի-ն կը բաժնորէ «-գ-ի-ն» եւ կը համեմատենք — առաջին անգամ — յո. փորս եւ մանաւանդ փորս-ա բառին հետ. ստով կը մեկնուի թէ էր — փ. եւ թէ ուն — րս — րն — ու: Նշանակելով թեւ կողմնակէ այդ դժուարութիւն չկայ բնաւ. վստահ զի փորս կը նշանակէ «ցրուել» բառին մէջ խառնել, տարածել», օրին. քննա փորս խառնել տարածուել — զամալային սիւնեալ տարածանել, տես Պրատարքոս, Բ. 378 Գ. փորս թափալ թոճ տն ճնշածնայ, շատ էր նմանի եւ նոյն իսկ կը նշանակայ՝ «որ ի տիրուած (հետեւեալ ուս)» էքն առութեան հետ: Ուրեմն «-գ-ի-ն» աշխարհագրի փ-ն բառին ստանդարտն է. այսպէս «-ի-ն-ը-գ-ի-ն» թեւեւ, — ու-ն-ը-գ-ի-ն — ըլլայ: Սէ գրել թեւ գրերէն յառաջ (թ, ի, ք) կը կատարէ շատ անկանոն պաշտօնը, այսպէս՝ գնալ — լ-գ-նալ, նստիմ — լ-նստիմ, եւայլն: Եւայլն մեր մեկնութեանը ստուգութիւն կ'առնուր րո-գ-ի-ն արտաբերութիւնը, որ միշտ գրուած էր մեր մտադրութիւնը, քանի որ «ի-ն» բառին մէջ կ'արտաբերուէր ը- (ը-գ-ի-ն), իսկ «-գ-ի-ն» մէջ ը- (գ-ի-ն). Ինչպէս օրինակէ կ'արտաբերուէ «-գ-ի-ն» բառն ալ օր-գ-ի-ն, որ ուղիղ հետեւութեանը պէտք է կարգաւ ը-գ-ի-ն: Գտնի որ լեզուագիտութիւնն այսպէս զարգացած է այսօր, հարկ չկայ շարունակելու մեկնութեանը դիմել, որոնց յօրինչներն ապահով ենք, լեզուագիտութեան վրայ եւ ոչ ընդ աղօտ գաղափար ունենի:

4. Նուր մը. «Մշակի» մէջ (թիւ 46) կը կարդանք. «Մեզ հաղորդում են, որ Մոսկովայում ընկերութիւնը երիտասարդ վաճառական Աւետիս Պոլոսեան նուիրում է Հայոց Հրատարակչական ընկերութեան 10.000 ռուբլը այն պայմանով, որ այդ գումարը գործ դրվի իր ցուցմունքներէ համապի, գրքեր հրատարակելու վրայ» . Նուիրատուն կ'ըսուի կ'ուզարէ ընկերութեան վարչութեան իր մշակած պայմաններով, իսկ 47000 թեւեւ մէջ մարտական իր խօսի թիւղեկից մը նուիրատուն պայմաններուն վրայ: Եստու իր բերեցէ հետեւեալ կեներ. «Պ. Պոլոսեան թէ եւ յայտնի հարուստ, կապիտալ լիւր չէ կարող համարվել, բայց նա նուիրեց ընդամենը 10.000 ռուբլը . . . Ամբողջ գումարը գրվում է Հրատարակչական ընկերութեան արտաբերութեան տակ, որից 3000 ռ. մնալու է որպէս